

Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi Influence of Political Culture upon the Turkish Foreign Policy: Evolution of Kemalist Political Culture

Ertan Efeğil*

Özet

Siyasal kültür, siyasal hayatın işleyişine ilişkin kuralları, anlayışları ve ilkeleri içermektedir. Özellikle siyasal sosyalleşme sürecinin etkisiyle, liderler, siyasal kültürü içselleştirmekte ve karar verme sürecine siyasal kültürün etki etmesine aracı olmaktadır. Türk siyasal kültürü de, Türkiye'nin dış politika üzerinde gözle görülür etkiye sahiptir. Kemalist siyasal kültür, 1923-1950 yılları arasında katı bir şekilde Türk dış politikasının belirlenmesinde etkin rol oynadı. Ancak zamanla bu siyasal kültürün temel unsurları, siyasal elitler tarafından yeniden yorumlandı. AK Parti de temelde Kemalist siyasal kültüre saygı gösterse de, Özal ile başlayan siyasal kültürdeki somut ve kararlı değişime, aynı şekilde katkıda bulunmuştur. AK Parti, bir yandan Kemalist siyasal kültürün Batılılaşma, güçlü devlet anlayışı, laiklik ve milliyetçilik ilkelerini, Özal'ın görüşlerine uygun şekilde yeniden yorumlarken, diğer yandan Milli Görüşçü çizgiden kesin bir şekilde uzaklaşmıştır. AK Parti'nin siyasal kültür yorumu, dış politikanın şekillenmesinde gözle görülür etkide bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kültür, Kemalizm, Batılılaşma, Laiklik, Milliyetçilik, Güvenlik-Merkezli Dış Politika, Türk Dış Politikası.

Abstract

Political culture contains the rules, understandings and principles related to the process of political life. Especially with the effect of political socialization, the leaders internalize the political culture, mediating between political culture and foreign policy. Turkish political culture has also considerable effect upon the Turkish foreign policy. Kemalist political culture played an influential effect upon determination of Turkish foreign policy between 1923 and 1950. But, in the course of time fundamental elements of the Kemalist political culture are reinterpreted by the political elites. Justice and Development Party, while respecting the orthodox Kemalist political culture, made concrete contributions to the evolution process of the Kemalist political culture similar to those of President Özal. JD Party on the one hand reinterpreted the elements of the Kemalist political culture, including Westernization, secularism, nationalism and strong state mentality in favor of the Özal's concerns, on the other hand strictly went away from the National Outlook of Necmettin Erbakan. JD Party's interpretation of political culture has had considerable impact upon the current government's foreign policy.

Keywords: Political Culture, Kemalism, Westernization, Secularism, Nationalism, Security-based Foreign Policy, Turkish Foreign Policy.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü e-mail: eefegil@hotmail.com

Görüş

Akademik
Bakış

189

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Giriş

Dış politika analizi, dış politika karar(lar)ını, kim(ler)in, hangi sebeplerden ötürü ve hangi koşullar altında aldığını incelemektedir. Bu bağlamda, akademisyenler, karar verme sürecinde aktif rol oynayan aktörlerin kimler olduğunu belirlemeye, bu kişilere gelen bilgilerin niteliğine ve niceliğine, karar verme sürecinin hangi aşamalarda işlediğine, hangi unsurların karar vericileri etkilediğine, karar vericilerin hangi çevrelerin etkisi altında bu kararları aldığını ve birbirlerini etkilemek için hangi kurallara uyduklarına bakmaktadır. Kısacası, dış politika analizinde, karar vericilere ve karar verme sürecine odaklanılmaktadır.¹

Karar vericilerin, bu yaklaşıma uygun olarak, dış politika kararlarını verirken, gerek devlet içi ve gerekse uluslararası çevrenin etkisiyle hareket ettikleri kabul edilmektedir. Ancak geleneksel realistler, dış politika analizinde, dış politika ile iç siyaset arasında kesin bir ayrıma gitmekte ve iç siyasi yapının hiyerarşik özellik taşıması nedeniyle, uluslararası sistemin anarşik yapısından farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Böylece dış politikanın, salt uluslararası sistemin getirdiği sınırlamalar ve fırsatlar bağlamında, devletin kendi gücüne bağlı olarak alındığını varsaymaktadır.² Böylece realistler, devlet içi faktörlerin dış politikadaki etkisini tamamıyla göz ardı etmektedir. Bu durumda, karar vericiler, devletin askeri ve ekonomik gücünün yanı sıra, diğer devletlerin tutumlarına, yaklaşımlarına ve güçlerine bakarak, dış politika davranışlarını belirlemektedir.

Yapısal realizmin temsilcisi olan Kenneth Waltz, geleneksel realizmin aksine, devletlerin davranışlarına bakmaktan ziyade, uluslararası sistemdeki güç dağılımının, dış politika sürecini belirleyen temel unsur olduğunu kabul etmektedir. Waltz'a göre, uluslararası yapı, devletlerin (aktörlerin) davranışlarını belirleyen, yönlendiren ve sınırlandıran temel unsurdur.³ O nedenle devletlerin bireysel davranışlarını incelemeyi gerekli görmeyen yapısal realizm, birim-bazlı analiz yaklaşımını bir kenara koymaktadır.

Ancak zamanla dış politika analizine ilişkin çalışmaların çeşitlenmesi ile birlikte, realist yaklaşımdan uzaklaşıldı ve disiplinler arası bir anlayışla karar

- 1 Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, New York: Palgrave MacMillan, 2003; John P. Lovell, *Foreign Policy in Perspective: Strategy, Adaptation and Decision-Making*, New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1970; Marijke Breuning, *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, New York: Palgrave MacMillan, 2007; Alexander L. George, *On Foreign Policy: Unfinished Business*, Boulder: Paradigm Publishers, 2006.
- 2 Christopher Farrands, "The Context of Foreign Policy Systems: Environment and Structure", (der.) Michael Clarke ve Brian White, *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 1989, s. 84 – 108; David Allen, "The Context of Foreign Policy Systems: The Contemporary International Environment", (der.) Michael Clarke ve Brian White, *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 1989, s. 60 – 83.
- 3 Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*.

Görüş

verme sürecinin çok çeşitli faktörlerin etkisi altında hareket ettiği kabul edildi. Böylece devlet-içi aktörlerin de etkisini savunan çoğulcu yaklaşım ile birlikte, uluslararası çevreye ait faktörlere ilave olarak, devlet-içi faktörler olan bürokratik kurumlar ile devlet-dışı aktörler olan medya, siyasi partiler, baskı grupları, sivil toplum örgütleri vb. faktörlerde, bu sürece dâhil edilmiştir. Bu faktörlere zaman içerisinde sosyolojik faktörler (din, milliyetçilik, kimlik, siyasal kültür, kültür gibi) de eklenmiştir. Fakat karar vericinin insan olduğu görüşünün benimsenmesiyle birlikte, karar verme sürecinde, liderin psikolojik yapısı da incelenmeye başlanmıştır.⁴ Çünkü bu alanda akademik çalışmalar yapan akademisyenler, ideal rasyonalitenin aksine, karar vericinin, bilişsel kapasitesinin sınırlı olduğunu kabul etmektedir. Bilişsel kapasitenin yetersizliği, karar vericilerin, rahatlıkla kestirimlere ve kısa yollara, diğer ifadeyle kişisel tecrübelerine, inançlarına, imajlarına, önyargılarına ve benzeri psikolojik özelliklerine, başvurmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki teorik yaklaşıma uygun olarak, mevcut çalışmada, Türk siyasal kültürünün, Türkiye'nin dış politikasına etkisi incelenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle Kemalist siyasal kültürün temel unsurları detaylı şekilde irdelendikten sonra, 1923'ten 1980'lere kadar Kemalist siyasal kültürün yoğun etkisi altında belirlenen dış politikanın temel ilkeleri özetlenmiştir. 1950lerden sonra, siyasal kültürde yaşanan değişim incelendikten sonra, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Kemalist siyasal kültür anlayışında meydana getirdiği değişim derinlemesine analiz edilmektedir. Değişen siyasal kültür ilkelerinin, dış politikaya yansımaları ortaya konulmaktadır. Böylece Türk siyasal kültürünün, Türk dış politikasına etkisi test edilmeye çalışılmıştır.

1. Siyasal Kültür-Dış Politika İlişkisi Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Siyasal kültür, vatandaşlar tarafından paylaşılan ve zamanın geçmesine rağmen geçerliliğini koruyabilen değerler, normlar ve geleneklerdir. Vatandaşların ortak tecrübeleri ve ebeveynlerinin hafızalarından aktardığı seçici tecrübeler, kişilere, hükümetlerinin rolü, eylemleri ve dünya sistemindeki yerine ilişkin bakış açısı edindikleri ideolojiyi ve inanç yapısını sağlar. Böylece siyasal kültür, o ülkenin siyasi kurumlarının işleyişine yön veren temel ilkeler, değerler ve normlar olarak tanımlanabilir.⁵

Aynı zamanda, siyasal kültür, toplumun üyesi bireyin siyasete yönelik yönelimleridir ve bir devlet için, dünya siyasi sistemini, temel ulusal ve dış

4 Valerie M. Hudson, "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", (der.) Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 11 -30; Christophoer Farrands, *The Context of Foreign Policy Systems: Environment and Structure*, s. 84 – 108.

5 Martin W. Sampson III, "Cultural Influences on Foreign Policy", (der.) Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr. ve James N. Rosenau, *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Boston: Unwin Hyman, 1987, s. 384 – 408.

Görüş

Akademik
Bakış

191

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

rollerini ve mevcut politika konularını ve sorunlarını bünyesinde barındırmaktadır.⁶ Farklı ülkelerin vatandaşlarının, farklı dünya imajlarına sahip olmasına neden olan siyasal kültür, sorunun temsili, nasıl düşünülmesi gerektiği ve bilginin kullanımı üzerinde yol gösterici rol oynayarak, karar vericinin önüne kısıtlamalar getirebilmektedir.⁷ Böylece siyasal kültür, lideri, bir yönde hareket etme veya etmeme konusunda, ya teşvik eder, ya da engeller. Bu bağlamda, ulusal çıkarların tanımlanmasında etkili olur. Sonuçta, siyasal kültür, üç farklı konu üzerinde belirleyici tutum içerisinde bulunur: 1) ulusal çıkarları korumak ve geliştirmek, 2) uygun dünya düzeni oluşturmak ve muhafaza etmek ve 3) değerleri göstermek ki bu değerlere göre, diğer toplumlar yargılanır.⁸

Siyasal kültür, monolitik, tekil değildir. Siyasal yapı içerisindeki bütün sosyal düzeylerde farklı siyasal kültür anlayışları görülebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, her ülkede homojen siyasal kültür bulunmaz. Örneğin, siyasal sosyalleşme süreçlerini tamamlayamayan toplumlar, kendi ulusal kimliklerini inşa edemediklerinden, heterojen, birbirleriyle uyumsuz ve parçalanmış siyasal kültür üretebilir. Hatta toplum genelinde paylaşılan ortak yönelimler olmayabilir. Böylece farklı gruplar, siyasal partiler, elitler ve kişiler, farklı görüş açılarını ve önerilerini savunabilir. Bu durum, istikrarsız siyasal kültürün ortaya çıkmasına neden olabilir. Ancak, toplumun hakim siyasal kültürü ne kadar çok kapsayıcı

- 6 Örneğin, çoğu Arap elitleri için, Arap milliyetçiliği retoriği, siyasal kültürlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu milliyetçilik, bölgesel bütünleşme fikrinde referans noktasını oluşturmaktadır. Daha özele indiğimizde, Lübnan'da, farklı toplumlar arasında eşitlik; Cezayir'de de devrimci betimleme kavramı, siyasal kültürlerinde yer almaktadır. Amerikan siyasal kültürünü, demokrasi, siyasal özgürlükler, toplumsal refah kavramları oluşturmaktadır. Almanya'da ise güçlü devlet ilkesi, siyasi özgürlüklerden önce gelmektedir. Alman siyasal kültüründe, devlet, ekonomide, toplumsal adalette aktif rol üstlenmektedir. ABD ise, devlet aygıtını, bireysel özgürlüklerin gerisine koymaktadır. Bu nedenle ABD dış politikasında (Irak'a demokrasi getirmek, Irak insanını özgürleştirmek gibi), idealist moral değerler, daha fazla toplumsal destek bulmaktadır. Çin'in siyasal kültürünün temelini, Konfüçyüzme ve aydınlanmış hümanizm oluşturmaktadır. Ayrıca Çin halkı, kaostan korktuğu için güçlü hiyerarşik devlet yapısına saygı duymaktadır. Rusya'nın siyasal kültürü iki temel unsura sahiptir: Siyasi otoritenin merkeziliği ve siyasi kurumların kişiselleştirilmesi. Merkezi devlet yapısını savunan Ruslar, "toplumsal bütünlüğe (wholeness)" önem vermelerinden ötürü, diğer etnik ve kültürel unsurlara saygı duymaktadır. Devlet Başkanı, demokratik devletin merkezinde yer almaktadır. Detaylı bilgi için bakınız: Benjamin Macqueen, *Political Culture and Conflict Resolution in the Arab World: Lebanon and Algeria*, Avustralya: Academic Monographs, 2009; Stephen Kalberg, "The Influence of Political Culture upon cross-cultural misperceptions and foreign policy: the United States and Germany", *German Politics and Society*, Sayı 68, Cilt 3, Güz 2003, s. 1 – 23; Peter R. Moody Jr., "Political Culture and the Study of Chinese Politics", *Journal of Chinese Political Science*, Cilt 14, 2009, s. 253 – 274; Vladislav Surkov, "Russian Political Culture: The View from Utopia", *Russian Politics and Law*, Sayı 46/5, Eylül-Ekim 2008, s. 10-26.
- 7 Marijke Breuning, *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*; Nasır Niray, *Siyasal Kültür Yazıları*, İstanbul: Derin Yayınları, 2009.
- 8 David O. Wilkinson, *Comparative Foreign Relations: Frameworks and Methods*, California: Dickenson Publ. Comp. Inc., 1969; Benjamin Macqueen, *Political Culture and Conflict Resolution in the Arab World: Lebanon and Algeria*.

ise, o kadar çok istikrarlı bir dış politika planlanacaktır. Diğer bir ifadeyle, heterojen siyasal kültüre sahip toplumlarda, siyasal elitler arasında dış politika konusunda daha çetin çatışmalar görülebilir, bu da karar verme sürecinin yavaşlamasına neden olabilir veya sürecin işlemlerini engelleyebilir.

Siyasal kültür, subjektif bir yönelimdir. Yani yönetici elit, kendi siyasal kültür anlayışını, devlet yönetimine dayatabilir veya siyasal kültürü kendi inançlarına göre yorumlayabilir. Zaten karar yapısı merkezileştiği sürece, siyasal kültür üzerinde elitlerin rolü ve kurumların etkisi daha fazla olacaktır. Karar verme sürecine daha fazla sayıda karar vericinin dâhil olması halinde, o toplumda daha fazla sayıda göreceli siyasal kültür bulunacaktır.⁹

Siyasal sosyalleşme sayesinde, siyasal kültür, devlet kurumlarının işleyişine yön verebilir ve bireylere benimsetilebilir. Siyasal sosyalleşme, yaşam boyu süren bir süreçtir ve aileden başlar, okulda ve yakın gruplarda devam eder, iş tecrübesi, medya ve siyasi süreçler ile birlikte varlığını sürdürür. Ancak siyasal kültür, statik değildir. Değişim geçirebilir ve farklı tarihsel koşullarda gözle görülür farklılıklar gösterebilir. Fakat siyasal kültür, genellikle evrimleşerek değişim geçirir. Çünkü siyasal kültür tarihsel olaylar ile bağlantısından ötürü değişime direnç gösterir.¹⁰

2. Kemalist Siyasal Kültürün Esasları

Kemalist siyasal kültürün dört temel unsuru bulunmaktadır: Güçlü devlet yapısı, Batılılaşma, Laiklik ve Milliyetçilik. Bu kavramlar bağlamında oluşturulan Kemalist siyasal kültürün, 1923'ten 1980lerin sonuna kadar izlenen Türk dış politikası üzerinde etkin bir tesirinin olduğu görülmektedir.

a. Güçlü Devlet Yapısı

Osmanlı Devleti'nden miras alınan bir özelliktir. 1923 yılında Cumhuriyeti kuran kadrolar, demokratik yönetimden ziyade, Cumhuriyetçi bir anlayışı benimseyerek, güçlü bir devlet yapısına özel bir önem verdiler. Bu anlayış bağlamında, merkezi otorite çok güçlü hale getirilirken, toplumsal grupların alanı ise iyice daraltıldı. Hatta merkezi idare, toplumsal alanı kendi kontrolü altına aldı. Bu yapı içerisinde, karar verme mekanizması, tümüyle devlet seçkinleri olarak adlandırılan askeri-bürokratik-akademik elitlere bırakıldı ve siyasal seçkinler olan siyasal partiler ile halk, idari alandan tümüyle uzaklaştırıldı.

Bu anlayış çerçevesinde, devlet seçkinleri, devletin uzun vadeli çıkarlarına ilişkin kararları alacaktı. Siyasal seçkinler ise, devlet seçkinlerinin belirlediği

9 Yunus Akçalı, *12 Eylül'den Günümüze Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Toplumsal ve Siyasal Dönüşümün Etkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Konya, 2007.

10 Juliet Kaarbo, S. Lantis ve Ryan K. Beasley, *The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective*, (der.) Ryan Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis ve Michael T. Snarr, *Foreign Policy In Comparative Perspective: Domestic and International Influences On State Behavior*, ABD: CQ Press, 2001, s. 1 – 22.

uzun-vadeli çıkarlara uygun hareket edecekti. Bu yönetim şekline, “akılcı demokrasi” denilmektedir. Böylece “Türkiye’de ulusun uzun-vadeli çıkarları, küçük siyasal çıkarlara kurban edilmemiş” olacaktı. Ancak güçlü devlet, toplumsal gruplardan soyutlanırken, toplumun/halkın sorunları ile ilgilenmiyordu. Bu anlayışa uygun olarak, devlet kutsallaştırıldı. Devletin bekası, her şeyden üstün hale getirildi. Böylece halkın temel hak ve özgürlükleri, devletin bekası için rahatlıkla göz ardı edilebildi.¹¹

Aynı zamanda devlet seçkinleri, güvenlik temelinde bir devlet anlayışını benimsediler. Aşırı güvensizlik, şüpheci yaklaşım ve hayatta kalma mücadelesi gibi ilkeler, devlet geleneğinin temelini oluşturdu. Ayrıca devletin iç ve dış düşmanlara karşı savunmasız bir olgu olarak algılanması, güvenlik-merkezli politika anlayışını meşrulaştırdı. Bu sayede, Türkiye’nin etrafının, “düşman devletler ile çevrili olduğu düşüncesi” hâkim hale getirildi.¹² Sevr Sendromu, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında yaşananlar, Kurtuluş Savaşı mücadelesi gibi tarihsel sarsıntılar, bu algıya doğrudan katkıda bulundu. Sonuçta, güçlü devlet anlayışı sayesinde, uzun yıllar, iç ve dış tehdit endişesine sahip ve halkın siyasal hayata katılımının engellendiği bir rejim ortaya çıktı.¹³

b. Batılılaşma

Batılılaşma ise, “tümüyle Osmanlı geçmişinden kopma” anlamına gelmektedir. Osmanlı devletinin geri kalmasına neden olan geri kalmış/çağdışı kurumları ve uygulamaları gören Kemalist kadrolar, bunları ortadan kaldırmaya gayret ederken, bunların yerine siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda Batı medeniyetinin kurumlarını, anlayışlarını ve uygulamalarını koymaya çabaladı. Böylece modernleşmiş, medenileşmiş ve laik bir Türk toplumu ortaya çıkarılacaktı. Bu sayede, Türkiye’nin gelişmesi ve kalkınması sağlanılmış olacaktı.¹⁴

Bu nedenle, Batılılaşma, Türkiye’nin önündeki kalkınma ve gelişme engellerini ortadan kaldırmak anlamına geliyordu. Diğer bir ifadeyle, modern Türk kimliğinin temelleri olarak Batı medeniyeti ve kültürü, yerel halka benimsetilecekti. Batılı/Avrupalı medeniyet düzeyine gelen Türk halkı da, dini kurullar yerine, akla ve mantığa dayalı bir düşünce yapısına sahip olacaktı.¹⁵

11 Metin Heper, *Türkiye’nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, İstanbul: Doğan Kitap, 2011, s. 43 – 50.

12 Mehmet Seyfettin Erol, Emre Ozan, “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, s. 22-23.

13 İhsan D. Dağı, “Transformation of Turkish Politics and the European Union: Dimensions of Human Rights and Democratization”, *Journal of Southern Europe and Black Sea Studies*, Cilt 1, Sayı 3, 2001, s. 51 – 68.

14 Pınar Tank, “Dressing for the occasion: reconstructing Turkey’s identity”, *Southern European and Black Sea Studies*, Cilt 6, Sayı 4, Aralık 2006, s. 463 – 466.

15 Sevgi Drorian, “Turkey: Security, State and Society in Troubled Times”, *European Security*, Cilt 14, Sayı 2, Haziran 2005, s. 260.

Sonuçta, İslami liderleri ve düşünceleri, güç merkezlerinden uzaklaştıran Batılılaşma, modernleşme sürecinde devleti laikleştirme ve yeni Türk vatandaşlarını medenileştirme çabası olarak görülebilir.¹⁶

c. Laiklik

Batılılaşmanın temelini oluşturan laiklik, Cumhuriyetin kuruluş döneminde gerekli görülüyordu çünkü Kemalist kadrolara göre İslamiyet çağdaş koşullara ayak uyduramıyordu. Bu nedenle İslamiyet, Osmanlı devletinin yıkılmasına neden olan sebeplerden birisi olarak da görülüyordu. Böylece laiklik kavramı sayesinde Kemalist kadrolar, İslamı özel alana hapsedmeye, potansiyel olarak siyasi güç olmaktan uzaklaştırmaya ve dinin siyasetteki etkisini ortadan kaldırmaya gayret etti. Bu sayede, din ile devlet birbirlerinden ayrılırken, dinin siyasal amaçlar için kullanılması engellenmeye çalışıldı.¹⁷ Sonuçta, devletin kamu politikalarının belirlenmesinde dinin bir kenara bırakılmasını arzulayan Kemalist elitler, zaman içerisinde, dinin bireylerin vicdanlarına dahi indirilmesine izin vermediler.¹⁸

d. Milliyetçilik

Batılılaşma ile laiklik kavramlarına uygun olarak, Kemalist elitler, yeni bir milliyetçilik anlayışı ortaya koydular. Toprağa dayalı olarak tanımlanan milliyetçilik anlayışı, 1924 yılına kadar etnik temele dayandırılmadı. Fakat 1924 yılından itibaren, "Türk" kelimesi, Anadolu insanını birleştiren üst kimlik olarak kabul edildi. Ancak zamanla Türk milliyetçiliği, dini nosyon da edindi. Diğer bir ifadeyle, Sünni Müslüman olan eski Osmanlı tebaaları, Türk milletinin bünyesine dâhil edildiler. Fakat Anadolu'da yaşayan Hıristiyan azınlıklar, Türk vatandaşı olarak kabul edildi, ancak Türk milletinin parçası olarak görülmedi. Ayrıca Türk vatandaşlarının, Türkçe konuşması istenildi.¹⁹

Milliyetçilik anlayışına uygun olarak, Batılı değerleri Türk toplumuna benimsetebilmek için Osmanlı geçmişi ortadan kaldırılmaya çalışıldı. Yeni Türk milleti anlayışına göre, Osmanlı tarihi, kültürü ve edebiyatı reddedildi. Onun yerine, Batı ile birlikte, Orta Asya ve Anadolu kültürü, edebiyatı ve tarihi yerleştirilmeye gayret edildi. Böylece medeni Türk kültürü ve kimliği oluşturulmaya çalışıldı.²⁰

Milliyetçilik yaklaşımı, katı bir vatanseverlik duygusunu da içinde ba-

16 İhsan D. Dağı, "Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 1, Mart 2005, s. 23.

17 İhsan D. Dağı, *Transformation of Turkish Politics...*, s. 260 -261.

18 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı...*, s. 343.

19 Hugh Poulton, "The Struggle for hegemony in Turkey: Turkish nationalism as a contemporary force", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 1, Sayı 1, 1999, s. 17.

20 Yılmaz Çolak, "Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, Sayı 4, Temmuz 2006, s. 590 – 591; Berdal Aral, "Turkey's Insecure Identity from the Perspective of Nationalism", *Mediterranean Quarterly*, Kış 1997, s. 78.

rındırıyordu. Özellikle bu yaklaşım, vatanseverliği, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ulusal birliği için gerekli görülüyordu. Vatanseverlik duygusunu güçlendirmek için, sürekli olarak "Türkiye'nin yabancı işgallere karşı verilen mücadeleler neticesinde kurulduğu" vurgusu dile getiriliyordu.

e. Dış Politikanın İşleyişi

Kemalist siyasal kültürün temel ilkelerine uygun olarak, 1923 sonrasında Türkiye Batı yönelimli dış politika izledi. Çünkü Batı dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesi, modern demokratik toplumun oluşturulması için gerekli görülüyordu. Bu anlayışa uygun olarak, ABD ve Avrupa devletleri ile ilişkiler geliştirildi. Türkiye, NATO'ya, OECD'ye, Avrupa Konseyi'ne üye oldu. 1959 yılında, Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik başvurusunda bulundu. ABD ile stratejik ilişkilerini geliştirdi.

Geri kalmışlığı temsil ettiğinden ve aralarında sorunlar bulunduğundan ötürü, Ortadoğu ülkeleri ve İslam dünyasıyla ilişkiler göz ardı edildi. 1960larda, bu devletler ile ilişkiler kurmaya başlayan Türk hükümetleri, yine de ilişkilerini belli bir mesafede tutmaya özen gösterdi.

Atatürk döneminde, Türkiye her ne kadar kendi etrafında güvenlik çemberi oluşturmak için (Balkanlarda ve Ortadoğu'da) gayret sarf etse de, zaman içerisinde, güçlü devlet yapısına ilişkin görüşlere uygun olarak, komşu devletler, Türkiye için birer tehdit olarak algılandı. Yunanistan, Ege Denizi'ni Yunan Gölü'ne çevirmeye, Kıbrıs ile birleşmeye ve böylece Türkiye'yi çevrelemeye çalışmakla suçlandı. Suriye, İran ve Irak, birer tehdit olarak görüldü. Özellikle Suriye'nin, Hatay konusunda toprak talepleri vardı. Irak ise, ayrılıkçı terörü destekliyordu ve su konusunda haksız taleplerde bulunuyordu. İran ise, bir yandan kendi rejimini ihraç etmeye çalışıyordu, diğer yandan Türkiye'de rejimi tehdit eden radikal İslami grupları destekliyordu. Aynı şekilde, Suudi Arabistan da, diğer radikal İslami gruplara destek veriyordu. Sovyetler Birliği ise, zaten Boğazlarda kontrolü eline almak istiyordu, Kars ve Ardahan'ı talep ediyordu. Bulgaristan, bir yandan Türk azınlığa baskı yaparken, diğer yandan Sovyetler Birliği'nin müttefiki idi.²¹ Son olarak, Kürtlerin talepleri ve İslami cemaatler, iç tehdit unsuru oldu.²²

3. 1950'lerden İtibaren Kemalist Siyasal Kültürde Yaşanan Değişim

1950lerden itibaren, siyasal partiler, Kemalist siyasal kültürün esaslarını değişikliğe uğratan söylemler benimsemeye başladılar. Örneğin, 1950 seçimlerine katılan ve Atatürk'ün partisi olarak kabul edilen Milli Şef İnönü'nün liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi, özel ve yabancı sermayeye ve halkın dini hassa-

21 Berdal Aral, *Turkey's Insecure Identity from the Perspective of Nationalism*, s. 80 – 89; Sevgi Drorian, *Turkey: Security, State and Society in Troubled Times*, s. 256 – 258.

22 Sevgi Drorian, *Turkey: Security, State and Society in Troubled Times*, s. 260 – 261.

siyetlerine ilişkin daha anlayışlı bir tutum sergiledi. 1950 seçimleri sonrası iktidara gelen Demokrat Parti, Kemalist laikliğin ortodoks söylemine uygun olarak, kendi siyasi programında, halkın İslami geleneklerinin önemini vurguladı ve Osmanlı Devleti'ni, Türkiye'nin ortak hafızası olarak nitelendirdi. Rejimin demokratikleşmesini ve bireysel hak ve özgürlüklere saygı duyulmasını isteyen Demokrat Parti, liberal ekonomik politikaları benimsedi ve özel sektörü teşvik etti. Ancak dinin siyasi hayata yön vermesine izin vermeyen Demokrat Parti, Batılılaşma ilkesinden vazgeçmedi, Batı yanlısı dış politika izlemeye devam etti.²³

1970lere gelindiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Bülent Ecevit, katılımcı demokrasiyi destekledi. Liberal muhafazakâr parti kimliğine sahip ve Demokrat Parti geleneğini sürdüren Adalet Partisi, laik bir anlayışa sahip olmasına rağmen, halkın dini isteklerine duyarlı politikaları benimsedi. Liberal ekonomik politikalara destek verdi.²⁴

1980lerde, Türk siyasi ve sosyal hayatında ciddi değişimler yaşandı. Özellikle bu dönemde küreselleşme ve ekonomide görülen liberalleşmenin etkisiyle, yeni bir sermaye sınıfı ortaya çıktı. Böylece siyasi elitlerin arasına yeni etkili toplumsal ve siyasi gruplar katıldı. Bu dönemde, Türk Silahlı Kuvvetleri, aydınların ve basının eleştirilerine daha fazla maruz kaldı. Demokratikleşme konusunda daha fazla kararlı tutum sergileyen siyasi liderler, çok boyutlu dış politikaya ve piyasa kurallarına daha fazla vurgu yaptılar.²⁵

1980 askeri müdahalesi sonrası, Anavatan Partisi'ni kurarak iktidara gelen Turgut Özal, 1950lerden itibaren başlayan siyasi kültürdeki değişim sürecine, daha kararlı ve daha somut katkılarda bulundu. ANAP'ın temel ilkeleri arasına, muhafazakârlık, ekonomik liberalizm, sosyal/katılımcı demokrasi ve milliyetçilik kavramlarını yerleştiren Özal, "liberal ekonomi ile dini ve ahlaki değerlere dayalı toplumsal birlikteliğin sentezine ihtiyaç olduğunu" vurguladı. Vicdan, ifade ve girişim özgürlüklerini destekleyen Özal, Türkiye'de ve bölgesinde, birçok sorunun çözümü konusunda, Osmanlı mirasına dayalı kültürel çoğulculuğun bir modelini savundu. Türk milliyetçiliğinin etnik boyutunu reddeden Özal, Türk kimliğini, bölgesel ve dini temellere dayalı olarak yeniden tanımladı.²⁶

23 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s. 173 – 215.

24 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s. 173 – 215.

25 İlginçtir, 1980lerde TSK'da Atatürk'ün ilkelerini yeniden yorumladı. Devletçilik ilkesi kenara konuldu. Laiklik karşısındaki katı tutum yumuşatıldı. Türk-İslam sentezi savunuldu. Siyasetin alanı genişletildi. Güvenlik ve askeri konular, Ordu'nun tekelinde kalırken; diğer alanlar, siyasi seçkinlere bırakıldı. Detaylı bilgi için bakınız: Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından ...*, s. 212.

26 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s. 205 – 211; Yılmaz Çolak, *Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey*, s. 588 – 596.

Gazi

Akademik
Bakış

197

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

İnsan hakları, kültürel ve etnik çoğulculuk ile serbest girişim gibi kavramları, uluslararası politikanın konuları arasında sıralayan Özal, Batılı değerler ile geleneksel yapıların yeniden bir sentezini öngördü. Özal, Batı karşıtı değildi. Ancak Kemalizmin Batılılaşma kavramını da benimsemiyordu. Türkiye'nin geleneksel değerlerine ve Osmanlı mirasına sahip çıkıyordu. Son olarak, Türkiye'de daha fazla demokratikleşme yönünde adımların atılmasını destekleyen Özal, AB üyeliğinin, Türkiye'nin demokrasisini pekiştireceğini düşünüyordu.²⁷

Özal'ın görüşlerine, Refah Partisi lideri Erbakan hariç olmak üzere, ihtilal sonrası iktidara gelen diğer partilerde belli boyutlarda katılmışlardır. Her ne kadar katı laiklik anlayışını benimsemiş olsa da, CHP, demokratikleşmeyi savundu. Hatta CHP lideri Deniz Baykal, bir dönem, dine karşı hoşgörülü bir söylem benimsedi ve demokrasinin geliştirilmesini istedi. Piyasa ekonomisine destek veren Baykal, başta Kürtler olmak üzere, azınlıkların haklarının korunması tezini ortaya attı. Doğruyol Partisi, demokratikleşme taraftarıydı ve toplumsal dayanışmaya, toplumsal bütünlüğe ve Sünni İslama vurgu yapan bir milliyetçilik anlayışını benimsedi. Demokratik Sol Parti, dine karşı daha hoşgörülü tutum sergilerken, neoliberal politikalara destek verdi.²⁸

1996–1997 yıllarında iktidara gelen Refah Partisi ise, Milli Görüş çizgisine uygun olarak, Batı-karşıtı, Batılılaşma karşıtı ve laiklik karşıtı politikalar izledi. İslam'ın siyasal hayata yön vermesi gerektiğini vurgulayan Erbakan, Batı'yı, şiddet, savaş, sömürü ve yayılmacılık kavramları ile özdeşleştirdi ve emperyalizme karşı durmak gibi ilerici bir özelliği ile de ön plana çıktı.²⁹ Hatta Batılı ülkeleri, Müslüman Dünyasındaki sorunların kaynağı olarak gören Erbakan için, Batılılaşma, "Batı'ya kölelik" anlamına geliyordu. Bu görüşlerinden ötürü Erbakan, İslam ülkeleriyle yakın işbirliği olanaklarını destekledi ve İslam Ortak Pazarı gibi önerileri ortaya attı.³⁰

Sonuçta, siyasal elitler arasındaki siyasal kültüre yönelik yeni görüşler, Türk dış politikasına da yansımıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, Türk hükümetleri, İslami inançlara hoşgörüyle yaklaşmalarından ötürü, İslam devletleriyle mesafeli de olsa belli düzeyde ilişkiler kurmaya çalıştılar. Böylece çok yönlü dış politika anlayışını benimsediler.

27 İhsan D. Dağı, *Transformation of Turkish Politics and the European Union: Dimensions of Human Right and Democratization*, s. 51- 68.

28 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s.173 – 215.

29 Mehmet Seyfettin Erol, "Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Felsefesi", (Ed.) Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Ankara, Barış-Platin Yayınları, 2012, s. 592.

30 Hugh Poulton, *The Struggle for hegemony in Turkey: Turkish nationalism as a contemporary force*, s. 15; İhsan D. Dağı, *Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization*, s. 21 - 37; Yılmaz Çolak, *Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey*, s. 596.

1980 askeri ihtilal sonrasında ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, siyasal kültürde görülen değişime paralel olarak, Türk dış politikasının temel ilkelerinde ve uygulamalarında farklılıklar ortaya çıktı. Öncelikle Türkiye, bölgesel sorunlara doğrudan müdahil olmaya; Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye ve Osmanlı mirasına, ortak dini, kültürel ve dilsel bağlarına atıf yaparak, Balkanlarda, Orta Asya'da ve Kafkaslarda işbirliği arayışlarına başladı. Savunmacı ve edilgen dış politika anlayışı yerine, daha aktif ve daha müdahaleci politikayı benimsedi. Kürt sorununun varlığını kabul eden Türk hükümetleri, AB üyeliği ve demokratikleşme konusunda ciddi adımlar attılar.

4. AK Parti'nin Kemalist Siyasal Kültüre İlişkin Görüşleri

AK Parti, bir yandan 1980 sonrası Türk siyasal hayatına yön vermeye başlayan siyasal kültüre uygun söylemi benimserken, diğer yandan ideolojilerin sonunun geldiğini belirterek, Necmettin Erbakan'ın liderliğini yaptığı Millî Görüş anlayışını tümüyle terk etti.

Öncelikle AK Parti, Kemalizm'in savunduğu *güçlü devlet geleneğini* reddetmektedir. Halkın istekleriyle örtüşen politikaların izlenmesi gerektğini vurgulayan AK Partili yetkililer, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin inşa edilmesi taraftarıdır. Bu bağlamda, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi evrensel değerlere büyük öncelik veren AK Parti, sonuçta "Cumhuriyetin ilkeleriyle evrensel değerleri bağdaştıran yeni bir Cumhuriyet kurma taraftarı"dır.³¹

Siyaset ve dış politika anlayışı bakımından da, AK Parti, Kemalist kadrolardan ayrılmaktadır. Güvenlik-endeksli dış politika anlayışından uzaklaşılması taraftarı olan AK Parti, geçmiş ihtilafların bir kenara bırakılmasını, komşu devletler ile ilişkilerin geliştirilmesini ve bölgesel barışa katkıda bulunulmasını arzu etmektedir.³² Ortak değerlerin ve ideallerin yaygınlaştırılmasına ve hayata geçirilmesine katkı yapabilmek için aktif dış politikanın izlenmesi gerektiğini vurgulayan AK Parti, "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesini de yeniden yorumlamaktadır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na göre, bu ilke, "edilgen barış değil, etkin barış ve düzen korucu bir anlayış" anlamına gelmektedir. Bu nedenle, uluslararası sorunlara kayıtsız kalamayacaklarını vurgulayan AK Partili yetkililer, kronik sorunların müzakereler yoluyla çözülmesi görüşünü desteklemektedir.³³

31 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s. 377 – 393; *Ulusa Sesleniş, Haziran 2009*, 1 Temmuz 2009; *Dışişleri Bakanı Gül: İnsan Hakları Alanında Mevzuattaki Eksiklikleri Gidermeye Kararlıyız...*, <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/disisleri-bakani-gulinsan-haklari-alaninda-mevzuattaki-eksiklikleri-giderme/4169>.

32 *Başbakan Erdoğan, Birleşik Arap Emirlikleri'ne Gitti*, 17 Ocak 2010; *AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti TBMM Grup Toplantısında Yaptığı Konuşmanın tam metni*, 29 Ocak 2008.

33 *Babacan-Davutoğlu –devir teslim töreni*, 2 Mayıs 2009; *9 Mayıs Avrupa Günü vesilesiyle AB Büyükelçilerine verdiği yemekte yaptığı konuşma*, 8 Mayıs 2009; *Başbakan Erdoğan: "Türkiye Dış Politikada Ezberleri Bozdu, Bozmaya da Devam Edecek"*, 9 Aralık 2010; *Başbakan Erdoğan, Türkiye'de Eğitim Gören Yabancı Diplomatlara Seslendi...*, 26 Mayıs 2010.

Batılılaşma konusuna bakıldığında, AK Parti, hem Kemalistlerden hem de Millî Görüşçülerden farklı görüşleri savunmaktadır. Öncelikle Millî Görüşün aksine, AK Parti, Batı-karşıtı söylemi bir kenara bırakmıştır. AK Parti, Batılı ülkeler ile işbirliği yapılmasını desteklemektedir. Hatta küreselleşmenin, Batı emperyalizmi anlamına gelmediğini belirten AK Parti, küreselleşme sürecinden herkesin hakkını şekilde faydalanmasını istemektedir. Kapitalizm karşıtı söylemi de bir kenara bırakan AK Parti, özel girişime destek vermekte, devletin ekonomik alandaki rolünün azaltılmasını istemekte ve büyük devlet kuruluşlarının özelleştirilmesini savunmaktadır. Türkiye'nin dünya ekonomik sistemine uyum sağlaması taraftarıdır.³⁴

İkinci olarak, Kemalistlerin aksine, AK Parti, geleneksel muhafazakâr değerlere sahip çıkarak, Osmanlı-İslam kültürü ile Batılı ulus devlet yapısını (moderniteyi) birleştirme arayışı içerisindedir. Böylece AK Parti, *post-modernite anlayışını* benimsemiştir.³⁵

Laiklik konusunda AK Parti, dini değerlerin ve etnisitenin siyasi amaçlar için kullanılmasına karşıdır. Bu nedenle, dinin, sosyal ve kültürel temellerde bireylerin vicdanlarında yaşaması gerektiğini savunan AK Parti, laikliği, bu amaç için bir teminat olarak görmektedir. Çünkü bu kavrama göre, devlet, tüm inanç gruplarına karşı eşit mesafede bulunacaktır ve din ve vicdan hürriyetinin tam anlamıyla uygulanması için bir teminat gibi hareket edecektir. Bu nedenle, laiklik, din düşmanlığı anlamına gelmemektedir. Aksine tüm din ve inanç sahiplerinin özgürce ibadetlerini yerine getirme garantisidir. Diğerleri üzerinde baskı aracı değildir. Bu yorumuyla İslam, demokrasi ve laiklik ile uzlaşabilir bir kavram haline gelmektedir.³⁶

Son olarak, *milliyetçilik kavramından* AK Parti, etnik ve dini unsurları ayırmaktadır. Öncelikle Osmanlı mirasına sahip çıkan AK Parti, Osmanlı tarihine, kültürüne ve birlikteliğine vurgu yapmaktadır. Çok kültürlülük tezini savunan AK Parti, kültürel farklılıkları, "zenginlik" olarak görmektedir. Irkçılık ile mücadele etme ilkesi çerçevesinde, anayasal vatandaşlık temelinde, Türk devletine bağlılık gösteren tüm vatandaşların, cinsiyetleri, etnik kökenleri, inançları ve dünya görüşleri ne olursa olsun, Türk vatandaşı sayılması gerektiğini vurgulayan AK Parti, sonuçta "tarihten, millî, manevî değerlerden beslenen milliyetçilik yerine, farklılıklarına rağmen, yurttaşlık bilincine sahip bir toplum tanımı yaparak, eski milliyetçilik yaklaşımına benzemeyen bir çerçeve" ortaya koymaktadır.³⁷

5. Ak Parti'nin Dış Politika Anlayışı

34 Başbakan Erdoğan, *Suudi Arabistan'da...*, 27 Kasım 2010.

35 İbrahim Kalın, *Enine Boyuna Türkiye: Siyaset, Toplum, Kültür*, Ankara: SETA Yayınları, Haziran 2009, 1. Baskı

36 Serdar Şen, *AKP Millî Görüşü mü? Parti Programlarında Millî Görüş*, İstanbul: Nokta Yayınevi, 2004, s. 265 – 286; Menderes Çınar, "Turkey's transformation under the AKP Rule", *The Muslim World*, Cilt 96, Temmuz 2004, s. 469-486.

37 Serdar Şen, *AKP Millî Görüşü mü? Parti Programlarında Millî Görüş*, s. 366 – 367; Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından...*, s. 415.

Ulusal ve uluslararası faktörlerdeki değişimin yanı sıra, siyasal kültür anlayışındaki değişime bağlı olarak, AK Parti yönetimi, Özal ile başlayan dış politika anlayışını sürdürmektedir.

Bu noktada, gittikçe küçülen bir imparatorluğun bakiyesi olarak ortaya çıkan Türkiye'nin, küçük çaplı bir devletten aşamalı bir şekilde bölgesel-küresel güce doğru yol alışıyla ilgili olarak seçenekler bu dönemde ortaya konulmuş ve tartışılmaya başlanmıştır.³⁸ Bu bağlamda çok alternatifli bir dış politika geliştiren AK Parti, dünya siyasetinde etkin olan çeşitli güç merkezleri ile ilişkilerini alternatifli, esnek ve çok eksenli olarak yeniden düzenledi. Atlantik ve Avrupa eksenlerine, Avrasya ve Afrika boyutlarını da ekledi. Tarihsel sarsıntıları bir kenara bırakan AK Parti, "dış politikanın, önyargılardan ve saplantılardan kurtarılmasına" çabaladı. Bu nedenle komşu devletlerle karşılıklı işbirliğine dayalı ilişkilerin kurulmasını savundu. Türkiye'nin tarihine ve coğrafi konumuna yakışır, karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı dış politikanın izlenmesini gerekli gören AK Parti hükümeti, bölgesel liderlik rolünü benimsedi. Bölgesel işbirliği arayışlarını artıran hükümet, barış, diyalog, adalet, eşitlik, işbirliği, insan hakları, demokrasi ve özgürlük kavramlarının dış politikaya yön vermesini istemektedir. Milli Görüşün aksine, dış politika anlayışında, Türk-Müslüman merkezli dünya kurgusunun yerine, daha çok ahlaki ve evrensel değerlere dayalı bir bakışı hâkim hale getirmeye çalışmaktadır. Son olarak, karşılıklı ekonomik ilişkilerin, önce bölgesel işbirliğine ve daha sonrada siyasi ilişkilerin çözümüne olumlu katkı yapacağını düşünmektedir.³⁹

Bu ilkelere uygun olarak, AK Parti, dış politikada şu adımları atmıştır.

Avrupa ve Ortadoğu güvenliklerinde pivotal rol oynamaya çalıştı. Kürt sorununa demokratik çözüm arayışında bulundu. Avrupa Birliğine üyeliğin, demokratikleşme için gerekli olduğunu düşünerek, Kopenhag Kriterlerini (hukukun üstünlüğü, sivil-asker ilişkileri, serbest pazar ekonomisi, azınlıkların haklarının korunması gibi) yerine getirdi. Afganistan, Bosna, Kosova, Libya, Irak ve Gürcistan gibi çatışma bölgelerinde, aktif askeri ve siyasi roller üstlendi. Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri ve Rusya ile yakın işbirliği içerisinde bulundu. Ortadoğu ülkeleri için rol model olarak ortaya çıktı. İsrail-Filistin meselesinde ve İran'ın nükleer programına ilişkin olarak arabulucu roller üstlendi. Türk-Amerikan ilişkilerinde, model ortaklık ilkesi benimsendi. Neo-liberal ekonomi politikalarını destekleyerek, IMF, Dünya Bankası ile yakın işbirliği içerisinde bulundu. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik

38 Mehmet Seyfettin Erol, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, s. 38.

39 İhsan D. Dağı, *Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization*, s. 25 – 28; Elvan Özdemir, "Türk Siyasal Kültürünün Türkiye'nin Dış Politikasına Yansımaları", (der.) Ertan Efevil ve Rıdvan Kalaycı, *Dış Politika Analizi ve Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2011.

İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütler ile ilişkilerini geliştirdi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini üstlendi. Komşu ülkeler ile stratejik işbirliği mekanizmaları oluşturdu.⁴⁰

Sonuç

Makaleye göre, siyasal kültür ile dış politika arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Siyasal hayatın işleyişine ilişkin temel ilkeleri içeren siyasal kültür, siyasetçilere, dış politika konusunda belli fırsatlar ve kısıtlamalar sunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de Batılılaşma ve laiklik adına yapılan dış politika eylemleri (NATO’ya, AB’ye üyelik gibi), elitler tarafından fazla sorgulanmadan benimsenmiş ve meşru kabul edilmiştir. Aynı zamanda Refah Partisi gibi, siyasal kültüre aykırı söylemler ve eylemler, hem halk hem de devletçi ve siyasal elitler nezdinde itibar görmemiştir.

Diğer bir sonuç ise, siyasal kültürün zaman içerisinde değişim geçirdiğidir. Burada değişim sözcüğü özellikle kullanılmaktadır. Çünkü Kemalist siyasal kültürün tüm ilkeleri tedavülden kaldırılmamış, onun yerine Kemalizmin ilkeleri, günün koşullarına uygun olarak ve elitlerin, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal anlayışlarına göre yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, Kemalizmin, devletçilik ilkesi ile güvenlik-temelli dış politika anlayışı tümüyle ortadan kalkarken, laiklik, milliyetçilik ve Batılılaşma kavramları yeniden yorumlanarak, günümüzde dahi geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca her ne kadar Kemalizm, Osmanlı Devleti’nden ve Osmanlı toplumundan farklı yeni bir toplum ve devlet inşa etmek ve dolayısıyla yeni bir siyasal kültür oluşturmak istemiş olsa da, Kemalist siyasal kültür, Osmanlı siyasal kültürünün değiştirilmiş halini oluşturmaktadır. Örneğin, güçlü devlet yapısı, Osmanlıdan miras kalmıştır. Batılılaşma, milliyetçilik ve laiklik ilkeleri yeniden yorumlanmıştır. Bilindiği üzere, bu kavramlar, Osmanlı’nın son döneminde tartışılmış kavramlardır.

Ancak ilginçtir ki, Kemalist siyasal kültürün, geleneksel toplumsal değerleri yok sayan unsurları zaman içerisinde değişime uğrayarak, bugünkü yorumunu almıştır. Örneğin, laiklik kelimesi, tüm dini inançlara devletin eşit mesafede durması ve bireylerin dini vecibelerini özgürce yerine getirmesine saygı duyulması anlamına gelmiştir. Ancak Türk toplumu, bu anlamıyla “ılımlı seküler” yapıyı, siyasetçiler ile birlikte, benimsemiştir. Yani Türk toplumu, dinin siyasete alet edilmesine karşı çıkarken, dini vecibelerinin engellenmesini istememektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin İran veya İslami rejime dönüşmesi mümkün değildir. AK Parti’nin de zaten böyle bir programı ve eylemi bulunmamaktadır.

40 Serdar Şen, *AKP Milli Görüşü mü? Parti Programlarında Milli Görüş*, s. 143 – 202; Ian O. Lesser, “Turkish Society and Foreign Policy in Troubled Times”, *Report of a Geneva Center for Security Policy*, RAND Çalıştayı, Sayı 2, 25 – 27 Nisan 2001, s. 1 - 21; Pinar Tank, *Dressing For the occasion: reconstructing Turkey’s identity*, s. 466 – 478; İhsan D. Dağı, *Transformation of Turkish Politics and the European Union: Dimensions of Human Right and Democratization*, s. 51- 68; Cemil Boyraz, “The Justice and Development Party in Turkish Politics: Islam, Democracy and State”, *Turkish Studies*, Cilt 12, Sayı 1, Mart 2011, s. 149 – 155.

Batılılaşma kavramı da, benzer bir tepkiyle karşılaşmıştır. Türk toplumu, kendi kültürel değerlerini tümüyle bir kenara koyma taraftarı değildir. AK Parti'nin savunduğu gibi, kendi geleneksel değerler ile evrensel ilkeleri birleştirme taraftarıdır. Diğer bir ifadeyle, Türk toplumu, çağdaş değerleri benimserken, kendi geleneksel değerlerini de günün koşullarına uygun olarak muhafaza etmektedir.

AK Parti'nin anlayışına rağmen, milliyetçilik kavramı, dini ve etnik unsurlarını muhafaza etmektedir. Halen daha Türk vatandaşları, Türk kültürü ve etnik yapısına sahip çıkmaktadır. Fakat bu kavrama, etnik ve dini motiflerin radikal şekilde yerleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Diğer milliyetlere ve gruplara karşı daha hoşgörülü bir tutum sergilemektedir.

Siyasal kültürün, dış politikaya etkisine yeniden baktığımızda, değişen siyasal kültürün, karar vericilere, farklı ve yeni politikalar gütmesine izin vermiştir. 1923 – 1950 tarihleri arasında, laiklik, Batılılaşma ve milliyetçilik kavramlarının katı şekilde tanımlanması ve güvenlik-temelli dış politikanın benimsenmesi, daha pasif, Arap ve İslam dünyasına şüpheci, sadece Batı-yanlısı dış politikanın yürütülmesine neden olmuştur.

1950 yılından itibaren siyasal kültürde yaşanan değişimlere paralel olarak, diğer faktörlerinde etkisiyle, Türk dış politikası da yeniden yorumlanmıştır. 1970lerde çok yönlü dış politika izlenmiş iken, 1990larda itibaren, çok taraflı ve çok boyutlu dış politika planlanabilmiştir. Özellikle AK Parti'nin komşularla sıfır sorun politikası, pro-aktif diplomasi ve medeniyetler ittifakı gibi dış politika ilkeleri, mevcut siyasal kültür ilkelerine/anlayışına uygundur.

AK Parti'nin siyasal kültür anlayışı, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından da belli bir noktaya kadar desteklenmektedir. Basında çıkan haberlerin aksine, Genelkurmay Başkanları, resmi konuşmalarında, Osmanlı mirasına vurgu yapmakta, bireysel hak ve özgürlüklere destek vermektedir. Dinin sosyal alana girebileceğini, ancak siyasal düzene yön vermemesi gerektiğini belirten Genelkurmay Başkanlığı, bu söylemleriyle, AK Parti'nin laiklik kavramına yaklaşmaktadır. Tarihsel korkuların üstesinden gelinmesi gerektiğini belirten askeri kesim, hukukun üstünlüğüne saygı duyan çoğulcu demokrasiyi savunmaktadır. Güvenliğin temelini, bireyi koyan askeri elitler, vatandaşlık esasına dayalı ve ırk ve din farkı gözetmeyen milliyetçilik kavramına vurgu yapmaktadır.⁴¹

41 Detaylı bilgi için bakınız: Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un 14/4/2009 tarihinde Harp Akademileri Komutanlığında yaptığı yıllık değerlendirme konuşması; Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un 4 Haziran 2009 tarihli basın toplantısı; Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un "Asker ve Devlet Adamı: Atatürk" panelinde yaptığı konuşma, 19 Mayıs 2010; Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumunda yaptıkları konuşma, 15 Mart 2010; Genelkurmay Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt'ın Washington'da yaptığı konuşma, 14 Şubat 2007; Fikret Bila, "Fırtınalı Günlerin Komutanı Koştu - 1", *Milliyet*, 2 Ekim 2007.

Kaynaklar

Ahmet Davutoğlu'nun 9 Mayıs Avrupa Günü vesilesiyle AB Büyükelçilerine verdiği yemekte yaptığı konuşma, 8 Mayıs 2009.

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti TBMM Grup Toplantısında Yaptığı Konuşmanın tam metni, 29 Ocak 2008.

AKÇALI, Yunus (2007), *12 Eylül'den Günümüze Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Toplumsal ve Siyasal Dönüşümün Etkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Konya.

ALLEN, David (1989), "The Context of Foreign Policy Systems: The Contemporary International Environment", (der.) Michael Clarke ve Brian White, *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 60 – 83.

ARAL, Berdal (1997), "Turkey's Insecure Identity from the Perspective of Nationalism", *Mediterranean Quarterly*, Kış, 77 - 91.

Babacan-Davutoğlu – devir teslim töreni, 2 Mayıs 2009.

Başbakan Erdoğan, Birleşik Arap Emirlikleri'ne Gitti, 17 Ocak 2010.

Başbakan Erdoğan, Suudi Arabistan'da..., 27 Kasım 2010.

Başbakan Erdoğan, Türkiye'de Eğitim Gören Yabancı Diplomatlara Seslendi..., 26 Mayıs 2010.

Başbakan Erdoğan: 'Türkiye Dış Politikada Ezberleri Bırzdu, Bırzmaya da Devam Edecek', 9 Aralık 2010.

BİLA, Fikret (2007), "Fırtınalı Günlerin Komutanı Konuştu – 1", *Milliyet*, 2 Ekim.

BOYRAZ, Cemil (2011), "The Justice and Development Party in Turkish Politics: Islam, Democracy and State", *Turkish Studies*, Cilt 12, Sayı 1, Mart, 149 – 164.

BREUNING, Marijke (2007), *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, New York: Palgrave MacMillan.

ÇINAR, Menderes (2004), "Turkey's transformation under the AKP Rule", *The Muslim World*, Cilt 96, Temmuz, s. 469-486.

ÇOLAK, Yılmaz (2006), "Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, Sayı 4, Temmuz, 587-602.

DAĞI, İhsan D. (2001), "Transformation of Turkish Politics and the European Union: Dimensions of Human Rights and Democratization", *Journal of Southern Europe and Black Sea Studies*, Cilt 1, Sayı 3, 51 – 68.

DAĞI, İhsan D. (2005), "Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 1, Mart, 21-37.

Görüş

Dışişleri Bakanı Gül: İnsan Hakları Alanında Mevzuattaki Eksiklikleri Gidermeye Kararlıyız..., <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/disisleri-bakani-gulinsan-haklari-alaninda-mevzuat-taki-eksiklikleri-giderme/4169>.

DRORIAN, Sevgi (2005), "Turkey: Security, State and Society in Troubled Times", *European Security*, Cilt 14, Sayı 2, Haziran, 255-275.

EROL, Mehmet Seyfettin, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Araışları ve Dört Tarz-ı Siyaset", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, 33-57.

EROL, Mehmet Seyfettin Emre Ozan, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011, 13-38.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Felsefesi", (Ed.) Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Ankara, Barış-Platin Yayınları, 2012, 592-597.

FARRANDS, Christopher (1989), "The Context of Foreign Policy Systems: Environment and Structure", (der.) Michael Clarke ve Brian White, *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 84 – 108.

Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un "Asker ve Devlet Adamı: Atatürk" panelinde yaptığı konuşma, 19 Mayıs 2010.

Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un 14/4/2009 tarihinde Harp Akademileri Komutanlığında yaptığı yıllık değerlendirme konuşması.

Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un 4 Haziran 2009 tarihli basın toplantısı.

Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ'un Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumunda yaptıkları konuşma, 15 Mart 2010.

Genelkurmay Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt'ın Washington'da yaptığı konuşma, 14 Şubat 2007.

GEORGE, Alexander L. (2006), *On Foreign Policy: Unfinished Business*, Boulder: Paradigm Publishers.

HEPER, Metin (2011), *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açıldan...*, İstanbul: Doğan Kitap.

HILL, Christopher (2003), *The Changing Politics of Foreign Policy*, New York: Palgrave MacMillan.

HUDSON, Valerie M. (2008), "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", (der.) Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford: Oxford University Press.

KAARBO, Juliet, S. Lantis ve Ryan K. Beasley (2001), *The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective*, (der.) Ryan Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis ve Michael T. Snarr, *Foreign Policy In Comparative Perspective: Domestic and International Influences On State Behavior*, ABD: CQ Press.

KALBERG, Stephen (2003), "The Influence of Political Culture upon cross-cultural misperceptions and foreign policy: the United States and Germany", *German Politics and Society*, Sayı 68, Cilt 3, Güz, 1 – 23.

KALBERG, Stephen (2003), "The Influence of Political Culture upon cross-cultural misperceptions and foreign policy: the United States and Germany", *German Politics and Society*, Sayı 68, Cilt 3, Güz, 1 – 23.

KALIN, İbrahim (2009), *Enine Boyuna Türkiye: Siyaset, Toplum, Kültür*, Ankara: SETA Yayınları, Haziran, 1. Baskı.

LESSER, Ian O. (2001), "Turkish Society and Foreign Policy in Troubled Times", *Report of a Geneva Center for Security Policy*, RAND Çalıştayı, Sayı 2, 25 – 27 Nisan, 1 – 21.

Gazi

Akademik
Bakış

205

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

LOVELL, John P. Lovell (1970), *Foreign Policy in Perspective: Strategy, Adaptation and Decision-Making*, New York: Holt, Rinehart and Winstion Inc..

MACQUEEN, Benjamin (2009), *Political Culture and Conflict Resolution in the Arab World: Lebanon and Algeria*, Avustralya: Academic Monographs.

MOODY, Peter R. Jr. (2009), "Political Culture and the Study of Chinese Politics", *Journal of Chinese Political Science*, Cilt 14, 253 – 274.

NİRAY, Nasır (2009), *Siyasal Kùltür Yazıları*, İstanbul: Derin Yayınları.

ÖZDEMİR, Elvan (2011), "Türk Siyasal Kùltürünün Türkiye'nin Dış Politika-sına Yansıması", (der.) Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı, *Dış Politika Analizi ve Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınevi.

POULTON, Hugh (1999), "The Struggle for hegemony in Turkey: Turkish nationalism as a contemporary force", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 1, Sayı 1, 15 – 31.

SAMPSON, Martin W. III (1987), "Cultural Influences on Foreign Policy", (der.) Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr. ve James N. Rosenau, *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Boston: Unwin Hyman, 384 – 408.

SURKOV, Vladislav (2008), "Russian Political Culture: The View from Uto-pia", *Russian Politics and Law*, Sayı 46/5, Eylül-Ekim, 10-26.

ŞEN, Serdar (2004), *AKP Milli Görüşü mü? Parti Programlarında Milli Görüş*, İstanbul: Nokta Yayınevi.

TANK, Pınar (2006), "Dressing for the occasion: reconstructing Turkey's identity", *Southern European and Black Sea Studies*, Cilt 6, Sayı 4, Aralık, 463-478.

Ulusa Sesleniş, Haziran 2009, 1 Temmuz 2009.

WILKINSON, David O. (1969), *Comparative Foreign Relations: Frameworks and Methods*, California: Dickenson Publ. Comp. Inc..

Gözi

Akademik
Bakış

206

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012